

Лекція № 6

Тема: ПРИРОДООХОРОННІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РУХИ

План:

- 6.1 Міжнародні природоохоронні організації.
- 6.2 Екологічний рух в Україні.
- 6.3 Громадська екологічна діяльність у вищому навчальному закладі.

6.1 Міжнародні природоохоронні організації

В демократичних країнах природоохоронні організації є одними з головних структурних елементів громадського суспільства. Природоохоронні організації представляють інтереси груп громадськості, сприяють розвитку державної політики та удосконаленню системи державного управління, забезпечувати громадський моніторинг такого управління, служити гарантом демократії, ініціювати процеси участі громадськості у прийнятті рішень. Ці організації формуються активними членами суспільства.

Найбільша кількість природоохоронних організацій (ПО) працюють за такими напрямками, як екологічна освіта та виховання, експертна діяльність, контроль за станом природних ресурсів, інформування та природоохоронна пропаганда, природоохоронні акції.

Діяльність тих ПО, які переважно складаються з науковців і професійних екологів, спрямована на збереження біорізноманіття, створення природоохоронних територій, підготовку громадських еколого-експертних оцінок, здійснення громадського екологічного моніторингу, взаємодією зі ЗМІ або займаються видавничою діяльністю.

Недостатньо поки що ПО правового спрямування, з екологізації виробництва, переробки вторинної сировини і відходів, екофілософії та впровадження морально-етичних засад збалансованого розвитку.

Основна мета діяльності Міжнародних громадських екологічних організацій – добитися прийняття рішень у розв’язанні глобальних екологічних проблем, у тому числі шляхом привернення до них уваги громадськості і влади. Міжнародний характер організацій дозволяє впливати на виробників та продавців і вимагати від них дотримання екологічних норм і стандартів у всьому світі.

ЮНСЕД (Конференція ООН з розвитку навколишнього середовища). Рік створення: 1989 р. Учасники: держави-члени ООН. Мета: взаємодія держав з ключових проблем (захист атмосфери, охорона земельних і водних ресурсів, використання методів біотехнології, припинення деградації довкілля). Основна діяльність: підготовка національних звітів і робочих програм.

ПРООН (Програма ООН зі сталого розвитку). Рік створення: 1965 р. Учасники: 189 держав. Мета: допомога країнам у будівництві ефективнішої економіки та раціонального використання природних ресурсів. Основна

діяльність: проведення досліджень природних ресурсів, створення в навчальних установах матеріально-технічної бази щодо проведення прикладних досліджень.

ВООЗ (Всесвітня організація ООН з питань охорони здоров'я). Рік створення: 1946 р. Учасники: держави-члени ООН. Мета: охорона та поліпшення здоров'я через контроль та управління негативним впливом на довкілля діяльності людини. Основна діяльність: проведення заходів із оздоровлення довкілля (сприяння безпечному використанню хімічних препаратів, оцінка та контроль над рівнем забруднення, захист від радіоактивного опромінення, оцінка впливу змін клімату для здоров'я людини, розробка Глобальної стратегії охорони здоров'я дитини і навколишнього середовища).

Інші ПО: **МСОП** (Міжнародна телекомунікаційна спілка охорони навколишнього середовища), **ІМО** (Міжнародна морська організація).

На допомогу вищезазначеним ПО приходять системи моніторингу і спостереження:

Світовий центр моніторингу охорони навколишнього середовища. Мета: створення: 1981. Мета: підтримка програм охорони довкілля і стійкого розвитку у вигляді надання повної та новітньої інформації, заснованої на наукових результатах і проведеному аналізові. Основна діяльність: формування баз даних із видів рослин і тварин, які перебувають під загрозою зникнення з природоохоронних територій і ділянок міжнародного значення, надання доступу до даних через міжнародні електронні мережі тощо.

Глобальна інформаційна база даних про земельні ресурси. Рік створення: 1985. Учасники: країни-учасники ООН. Мета: збирання та поширення даних про стан довкілля. Основна діяльність: забезпечення доступу до новітніх технологій управління даними з навколишнього середовища, надання країнам можливості використання технології ГРІД з оцінки та управління навколишнім середовищем на національному рівні та ін.

Європейська мережа для інформації та спостереження за довкіллям. Рік створення: 1990. Учасники: країни-члени Європейського союзу. Мета: надання об'єктивної інформації, яка потрібна для здійснення заходів з охорони довкілля, інформування громадськості про стан довкілля. Основна діяльність: об'єднання національних мереж, інформаційне співробітництво з окремих проблем охорони довкілля (якість води, повітря тощо).

Інститут світових ресурсів. Рік створення: 1982. Мета: надання інформації про світові ресурси й стан довкілля, аналіз проблем і розробка творчих проєктів. Основна діяльність: здійснення проєктів за такими напрямками: негативні наслідки нерационального управління природними ресурсами, проблеми стану ресурсів і довкілля, надання матеріалів ЗМІ та **багато інших систем моніторингу.**

Міжурядові, не урядові і фінансові організації з питань охорони навколишнього середовища.

Арктична рада. Рік створення: 1996. Учасники: Канада, Данія, Фінляндія, Ісландія, Норвегія, Російська Федерація, Швеція, США. Мета: забезпечення механізму вирішення спільних питань і розвитку Арктичних країн і народів

Арктики, координація співробітництва з програм сталого розвитку Арктики, поширення інформації, стимулювання інтересу громадськості до арктичних проблем. Основна діяльність: охорона довкілля Арктики, поліпшення економічного, соціального добробуту Півночі.

АМАП (Програма з арктичного моніторингу й оцінки стану довкілля). Рік створення: 1991. Учасники: члени арктичної Ради. Мета: інформування про стан довкілля Арктики, наукові консультації про дії щодо запобігання забруднення Арктики. Основна діяльність: оцінка стану Арктики з урахуванням стійких органічних сполук, радіонуклідів, важких металів, забруднення вуглеводнями, зміни клімату, озонового шару і УФ радіації, моніторинг і оцінка джерел забруднення в арктичному регіоні, дослідження шляхів поширення забруднення, тривалості його існування і вплив на народонаселення та екосистеми Арктики.

КАФФ (Програма з охорони арктичної флори і фауни). Рік створення: 1992. Учасники: 8 країни Арктичного регіону. Мета: збереження арктичної флори і фауни, їх різноманіття і умов проживання, захист від загрозливих впливів, поліпшення законодавства, інтеграція Арктики в глобальному природоохоронному контексті. Основна діяльність: збереження арктичного біорізноманіття; розробка і виконання стратегій і планів дій з охорони природи (для Циркумполярної мережі природоохоронних територій), розробка рекомендацій профілактики загрози біорізноманіттю в Арктиці.

6.2 Екологічний рух в Україні

Оскільки, світовий екологічний рух бере свій початок на початку 1950-х років, то в Україні перша громадська екологічна організація була зареєстрована в 1987 р. Найбільш активне утворення громадських екологічних організацій відбулося у 1988–1991 рр.

Екологічний рух в Україні – це сукупна діяльність громадян і громадських організацій, що спрямована на захист і реанімацію природи і здійснюється в місцевому і планетарних масштабах задля гармонізації відносин людини та довкілля.

Екологічний рух в Україні пройшов 3 основних етапи становлення:

1) 1960-ті – перша половина 1980-х рр. (пасивна фаза): упродовж цього періоду реальну природоохоронну діяльність вели лише окремі місцеві групи активістів (боротьба з браконьєрством, організація екологічних експедицій, акцій природоохоронців тощо). В середині 1970-х рр. утворилися природоохоронні краєзнавчі організації, зокрема у Вінниці, Тернополі та інших містах, однак усі вони були проурядовими, їхня діяльність – контрольована (наприклад, через Товариство охорони природи СРСР), а чисельність реальних активістів екологічного руху була невеликою;

2) 1986 – 1991 рр. (активна фаза). Після Чорнобильської катастрофи 1986 р. відбувся підйом екологічного руху в Україні. Цьому сприяло поширення правдивої інформації про критичний стан довкілля в країні, яке стало можливим в умовах перебудови СРСР. У період 1987–1990 рр. створюються різноманітні

масові екологічні організації, у переважній більшості – неурядові (об'єднання, клуби, кооперативи, фонди та ін.).

Значно посилюється політизація екологічного руху, проводяться мітинги і демонстрації, на яких екологічні гасла доповнюються політичними, поширюється практика блокування робіт на екологічно шкідливих об'єктах. Першою національною неурядовою екологічною організацією став “Зелений світ”, зареєстрований 1987 р. завдяки активній підтримці О. Гончара, Ю. Щербака, С. Плачинди та ін. (зокрема, під впливом акцій “Зеленого світу” припинено будівництво Чигиринської та Кримської АЕС);

3) на початку 1990-х рр. екологічний рух набуває нових форм. Після здобуття Україною державної незалежності у перших законодавчих актах Верховної Ради України (наприклад, у Законі України “Про охорону навколишнього природного середовища”, 1991 р.) було проголошено нову стратегію природокористування та здійснення контролю над забезпеченням екологічного суверенітету. У цей час Україна гостро відчувала екологічні проблеми: наслідки аварії на ЧАЕС; погіршення якості питної води; критичне забруднення Донецько-Придніпровського промислового регіону. Зусиллями активістів екологічний рух в Україні набув спрямованості на вдосконалення правового регулювання питань охорони природи та запровадження мораторію на спорудження нових АЕС на території держави.

У 1990-х рр. зросла роль громадських організацій у справі охорони природи. Зелені рухи відіграли чи не визначальну роль у зосередженні уваги суспільства на найболючіших проблемах екології, впливаючи на формування природоохоронної політики держави, підприємств, проводячи конкретні цільові акції зі збереження та захисту довкілля.

Рух зелених в Україні був не лише суто екологічним, до того ж він був вагомою складовою бурхливого суспільно-політичного життя кінця 1980–початку 1990-х рр., а природоохоронні акції сприймалися як важливі суспільно значущі пріоритети.

Основою громадського екологічного руху в Україні є всеукраїнські громадські організації, місцеві екологічні групи, благодійні фонди, наукові товариства, тематичні об'єднання, асоціації, мережі, робочі групи, створені для розв'язання національних і місцевих екологічних проблем.

Усього налічується близько 500 громадських екологічних організацій, з них 28 всеукраїнського рівня, зареєстровані Мін'юстом України. Найбільші організації: Українське товариство охорони природи, Всеукраїнська екологічна ліга, Українська екологічна асоціація “Зелений світ”, Всеукраїнська дитяча спілка “Екологічна варта”, Національний екологічний центр України, Всеукраїнська громадська екологічна організація “Мама-86”, Українське географічне товариство, Українське ботанічне товариство. Громадські екологічні організації є в усіх регіонах України.

Приклади екологічних організацій, які нині активно діють в Запорізькій області:

- Запорізька дружина охорони природи (біорізноманіття, природоохоронні акції, природно-заповідний фонд);
- Запорізька обласна організація товариства охорони природи (природоохоронні акції, співробітництво зі ЗМІ, екопропаганда, зелене видавництво);
- Запорізький громадський екологічний комітет «Чисте повітря» (природоохоронні акції, співробітництво з держструктурами, екоосвіта).

Ми можемо зробити висновок, що така кількість екологічних організацій ще раз підтверджує негативний стан довкілля в Україні, незнання громадянами екологічних законів та правил поведінки, недовіру громадськості до органів державної влади щодо забезпечення захисту екологічних прав громадян, сприяння природоохоронній справі.

Головним завданням громадських природоохоронних організацій є здійснення громадського контролю за додержанням природоохоронного законодавства, практична природоохоронна робота з розв'язання екологічних проблем, поширення екологічної інформації, здійснення освітньої та виховної роботи з метою формування екологічної свідомості населення, участь у формуванні й реалізації державної та регіональної політики.

Громадські природоохоронні організації та їх екологічна діяльність володіють визнанням досвідом, спеціальними знаннями й потенціалом у тих галузях, що мають особливе значення для впровадження та огляду екологічно безпечного й соціально орієнтованого збалансованого розвитку.

Для підвищення ролі громадських природоохоронних організацій необхідно:

- надавати громадським природоохоронним організаціям належний доступ до інформації про реальний стан природного середовища;
- забезпечити ефективність дії програм і заходів, що здійснюються громадськими природоохоронними організаціями та їхньої ролі в охороні навколишнього середовища;
- розробити доступні й ефективні засоби забезпечення реальної участі громадських природоохоронних організацій у процесах спостереження та оцінювання стану природного середовища;
- налагодити тісну взаємодію природоохоронних громадських організацій з громадськістю та інспекторами з охорони довкілля;
- розробити ефективний механізм співпраці між органами державної влади й природоохоронними громадськими організаціями.

6.3 Громадська екологічна діяльність у вищому навчальному закладі

Громадська екологічна діяльність у вищому навчальному закладі передбачає добровільне об'єднання її учасників в природоохоронну організацію. Мотивація – морально-психологічний чинник реалізації своїх потенційних прагнень у справі захисту довкілля.

Для організації у ВНЗ громадського екологічного руху має значення:

- статус ВНЗ як однієї із стадій неперервної екологічної освіти;
- обов'язкове викладання дисципліни «Основи екології» для студентів усіх спеціальностей;
- викладання цілого комплексу природних дисциплін при отриманні екологічних спеціальностей;
- високий інтелектуальний рівень учасників;
- динамічний характер особового складу у зв'язку із випуском студентів;
- обґрунтовані сподівання на реалізацію отриманого потенціалу знань і навичок у разі отримання роботи за спеціальністю.

Пріоритетні напрями діяльності громадських організацій:

1. Навчальна і наукова діяльність за напрямками:
 - навчальна робота;
 - наукові дослідження;
 - екологічний моніторинг;
 - організація та проведення конференцій, семінарів, олімпіад, конкурсів.
2. Інформування і екологічна пропаганда:
 - аналітична робота з екологічною інформацією;
 - друковані форми роботи;
 - проведення семінарів;
 - творчі, ігрові форми роботи;
3. Зовнішні, партнерські зв'язки:
 - співпраця з іншими громадськими екологічними організаціями;
 - шефство над школами, дошкільними закладами, бібліотеками регіону;
 - співпраця з іншими державними організаціями.
4. Прикладна екологічна діяльність:
 - озеленення і благоустрій територій і приміщень;
 - природоохоронні акції;
 - очистка водойм.
5. Екологічний туризм:
 - екскурсії, походи, експедиції по цікавим у природному відношенні місцям;
 - екологічні стежини.
6. Редакційно-видавнича діяльність.
7. Громадський екологічний контроль та інспектування.
8. Літературна, музикальна, художня, театральна творчість з екологічної тематики.
9. Планування, організація роботи і звітність.